

На правах рукопису

ПИШНА Людмила Михайлівна

ПОВТОРИ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ АВТОРСЬКОЇ МОДАЛЬНОСТІ
ТА ПРАГМАТИЧНОЇ НАСТАНОВИ ТЕКСТУ

Спеціальність 10.02.04 - германські мови

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філологічних наук



00759838 (/)

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі германської філології
Дніпропетровського державного університету

Науковий керівник: доктор філологічних наук,
професор М.С.Веденькова

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук,
професор І.Я. Харитонова

кандидат філологічних наук,
доцент Н.В. Меншикова

Провідна установа: Харківський державний університет

Захист відбудеться " 7 " червня 1996р. о 13.00
годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 50.26.01 по
присудженню вченого ступеня кандидата наук у Київському дер-
жавному лінгвістичному університеті / 252150, Київ, вул.Чер-
воноармійська, 73.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці
університету.

Автореферат розіслано

"6" травня

1996р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

М.П.Дворжецька

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

Останнім часом підвищився інтерес до тексту, а разом з ним і до тих категорій, які його формують (С.І. Діброва, В.А. Кухаренко, Б.І. Ніколаєв, Т.В. Радзієвська, Л.П. Смелякова, Р.С. Gordon, З.Я. Тураєва та інші). Водночас виникла необхідність у дослідженні засобів, які сприяють експлікації цих категорій.

Розв'язання вищеназваних питань лягло в основу даного дисертаційного дослідження. В роботі розглядаються повтори, які можна кваліфікувати як лінгвостилістичні засоби вираження авторської модальності та прагматичної настанови тексту – основних текстових категорій, що використовують підтекстову інформацію при розкритті таких категорій, як концепт та "образ автора".

У науковій літературі є значна кількість робіт, пов'язаних з вивченням повторів. В одних випадках вчені досліджують повтори в окремо взятих висловлюваннях, вилучених із тексту, при чому зміст, тим більше глибинний, залишається за межами дослідження /Н.Г. Головкіна, І.М. Астаф'єва, Н.А. Змієвська, Р.Р. Чайковський та інші/. В інших випадках вчені цікавляться питаннями вживання повторів окремими авторами, наприклад, використання повторів у Г. Белля та їх переклад /Г.А. Остудіна/, особливості вживання повторів у В. Борхерта /Л.М. Тимошук/. Основна увага цих авторів приділяється кількісній та структурній характеристиці вживання повторів різними письменниками. Стилістичні особливості повторів як засобів вираження авторської модальності та прагматичної настанови тексту до цього часу не розглядалися.

Не знайшла свого відображення в дисертаційних дослідженнях також і ієрархічна залежність текстових категорій, пов'язаних з вираженням авторської позиції.

Відсутність спеціальних робіт, присвячених дослідженню

повторів з точки зору лінгвостилістики та прагматилістики, а також відсутність єдиного погляду на взаємозв'язок і взаємообумовленість текстових категорій: авторська модальність, модальність тексту, замисел, прагматична настанова тексту, концепт, образ автора обумовлюють а к т у а л ь н і с т ь даної дисертаційної роботи.

Об'єктом дослідження є тексти малої німецької прози, що містять різні види повторів.

Предмет вивчення становлять повтори, які сприяють декодуванню авторських модальних та інтенційних смислів.

Основна мета дослідження - вивчення лінгвостилістичних потенцій повторів як засобів вираження текстової категорії авторської модальності, тісно пов'язаної з іншою текстовою категорією, - прагматичною настановою тексту.

Конкретні завдання дослідження обумовлені основною метою. Їх можна сформулювати таким чином:

1. Виявити взаємозв'язок і взаємозалежність текстових категорій: авторська модальність, прагматична настанова тексту, образ автора.

2. Показати взаємозалежність екстралінгвістичних та лінгвістичних категорій настанова автора на оцінку та авторська модальність, з одного боку, та авторська інтенція і прагматична настанова, з другого.

3. Визначити зв'язки, які характеризують авторську модальність і модальність тексту.

4. Установити взаємодію і відношення текстових категорій, пов'язаних з категоріями авторська модальність та прагматична настанова тексту.

5. Установити роль повторів при виявленні авторської мо-

дальності в текстах малої німецької художньої прози.

6. Виявити роль повторів у формуванні прагматичної настанови тексту.

М а т е р і а л о м дослідження послужили короткі оповідання німецьких письменників, в основному В.Борхерта, Г.Белля, Е.Штріттматтера. Ці автори були вибрані не випадково. У Борхерта повтор-це деякву мірою манера мислення / Тимошук Л.Н. /. У Г.Белля та Е.Штріттматтера повтори відіграють значну роль у вираженні авторської позиції. Але це не означає, що повтор може виступати основним засобом вираження авторської модальності та прагматичної настанови лише у цих письменників. Про це свідчать приклади з творів інших авторів. Загалом вибірка становить 1180 різних видів повторів з близько 400 оповідань німецьких письменників.

М е т о д о л о г і ч н о ю о с н о в о ю роботи є положення про єдність мови і мислення, форми і змісту, а також принцип загального зв'язку явищ об'єктивної дійсності.

Для реалізації поставлених завдань у роботі використаний аналітико-синтетичний м е т о д, який спирається на лінгвістичне спостереження та опис, при яких аналіз та синтез доповнюють один одного.

Крім цього використовуються ті положення лінгвістики тексту, які спираються на теорію мовленнєвих актів і розглядають інтенціональність як конструктивну і цілеспрямовану мовленнєву діяльність і на методи семантичного, дискурсного, функціонального аналізу та метод кількісного і якісного аналізу.

Н а у к о в а н о в и з н а дослідження полягає в тому, що розглядається категорія авторської модальності як текстова, яка відображає експлікацію настанови на оцінку автора художньо-

го твору, тобто його конкретну настанову щодо зображуваного, аналізуються повтори як засіб вираження авторської модальності, досліджується прагматичний потенціал повторів, який сприяє розкриттю концепту твору, а також встановлюється ієрархія текстових категорій, які виражають авторську позицію в цілому.

Т е о р е т и ч н а значимість роботи вбачається у поглибленому вивченні категорій авторської модальності та прагматичної настанови тексту, уточненні їх взаємодії між собою та з іншими текстовими категоріями, в установленні співвідношень до текстових та текстових категорій.

П р а к т и ч н а цінність дисертації впливає із можливості використання результатів дослідження у створенні навчальних посібників із стилістики німецької мови, у спецкурсах з лінгвістики тексту, в практиці викладання німецької мови в вищому навчальному закладі, наприклад, на заняттях з аналітичного читання.

О с н о в н і п о л о ж е н н я, що виносяться на захист:

1. Екстралінгвістичні поняття автор, авторський замисел, авторська інтенція, настанова автора на оцінку отримують у конкретному художньому тексті мовну реалізацію, стаючи текстовими категоріями образ автора, концепт, прагматична настанова тексту, авторська модальність.

2. Авторську модальність слід розглядати як текстову категорію, яка є матеріалізацією настанови автора на оцінку і перетинається з модальністю тексту.

3. Текстові категорії образ автора, концепт, прагматична настанова тексту, авторська модальність перебувають в ієрархічних відношеннях.

4. Повтор є одним з основних лінгвостилістичних засобів вираження авторської модальності художнього тексту.

5. Повтори значною мірою створюють прагматичний потенціал висловлювання, беруть участь у формуванні прагматичної настанови тексту.

6. Авторська модальність та прагматична настанова в процесі взаємодії сприяють розкриттю концепту твору.

А п р о б а ц і я роботи. Основні положення дослідження відображені в публікаціях, також висвітлювались в доповідях на міжвузівських та міжнародних науково-практичних конференціях: I-й та II-й міжнародних наукових конференціях "Лексикографічні та методичні концепції викладання чужоземних мов у вищому технічному закладі", Львів, 1994, 1996; Міжнародній науковій конференції "Лінгвістичні та методичні основи викладання мови як іноземної", Полтава, 1994; III-й Міжнародній науковій конференції "Мова та культура", Київ, 1994; науковій лінгвістичній конференції "Языковая личность и семантика", Волгоград, 1994.

С т р у к т у р а д и с е р т а ц і ї. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку основної використаної літератури та списку джерел ілюстративного матеріалу з приписаними до них індексами.

О С Н О В Н И Й З М І С Т Р О Б О Т И

У п е р ш о м у розділі, який має назву "Авторська модальність і прагматична настанова як текстові категорії", дається опис вищеназваних категорій, взаємозв'язок та взаємозалежність цих категорій, а також взаємозв'язки з іншими текстовими та дотекстовими категоріями.

Авторська модальність розглядається в роботі як проникаюча текстова категорія, яка передає точку зору автора і виявляється не одномоментно, а з поступовим накопиченням сигналів авторської модальності / Кухаренко В.А. /.

Ця категорія, яка пронизує весь текст, виявляє ставлення автора до дійсності, зображеної у творі. Вона показує суб'єктивну сторону модальності тексту. Її матеріалізація в тексті здійснюється цілим рядом "сигналів" авторської модальності, одним з яких є повтор.

Саме повтор, оформлений різними мовними засобами, може зустрічатися на всіх текстових рівнях і здатний експлікувати авторське ставлення до зображуваних подій та персонажів.

У роботі авторська модальність розглядається окремо від модальності тексту, тому що, з одного боку, текст у більшості випадків буває полімодальним, у зв'язку з тим, що в ньому можуть бути поданими поряд з авторською також інші точки зору; з другого боку, модальність тексту, як більш широке поняття, відображає також авторське ставлення до типу тексту, його жанру. Вона пов'язана з типом оповідача, способом зображення самих об'єктів, осіб та подій у тексті. Авторська модальність дає оцінку обраних продуцентом тексту подій, фактів, об'єктів.

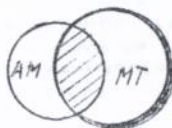
У полімодальному тексті експлікація авторської точки зору, а разом з нею і авторської модальності, дещо ускладнена. У такому тексті, крім голосу автора, "чуються" також голоси інших "осіб" - героїв, персонажів.

Модальність тексту також задається автором. Модальність тексту виражає ставлення автора до змісту тексту (Донскова О.А.). Авторська модальність передає оцінку відібраної автором "кар-

тини світу". Завдяки їй можна експліціювати авторське ставлення до кожного конкретного об'єкту, факту. Обидві категорії формують концепт і образ автора. У тексті ці категорії можна зобразити як такі, що перетинаються, але не перекривають одна одну.

Схематично це положення можна подати у вигляді двох кіл, що перетинаються, де АМ - авторська модальність, а МТ - модальність тексту.

Схема I.



Із схеми видно, що категорії АМ і МТ мають як дещо спільне, (заштрихований на схемі сегмент), так і різне, тому що авторська модальність має свої "глибинні" можливості в експлікації концепту та образу автора. Очевидним є також і те, що, коли авторська точка зору подана монополюсно, або лише з незначними вкрапленнями інших точок зору, загальний сегмент цих двох категорій збільшується.

Слід відмітити, що свою точку зору автор може подавати і через одного із героїв свого твору, наприклад:

"Man kann sie doch nicht auf die Strasse setzen" - gab ein Versöhnler zu bedenken.

"Man kann", - sagte Brecht. "Unsere Strasse ist gutt" (Strittmatter).

В діалозі спостерігається протиставлення двох думок стосовно того самого факту. Модальні плани знаходяться в контрастивному відношенні, але авторська позиція тут очевидна. Автор, підкреслюючи принциповість Б.Брехта, виражає свою солідарність

з ним. Авторська модальність знаходить своє експліцитне вираження в протиставленні негативного *man kann nicht* афірмативному *man kann*.

Розкрити авторську модальність значно легше в текстах, що мають відкриту авторську заявленість відносно зображуваного, перш за все, це тексти, написані в *Ich-Form* та *Kurzgeschichte*.

Авторську модальність можна кваліфікувати як **ВІДБИТТЯ** об'єктивної дійсності, нормативних уявлень, виражених в тексті за допомогою лінгвостилістичних та композиційно-архітектонічних засобів.

У роботі композиція розглядається як зміна точок зору, зміна типів і форм висловлювання, а архітектоніка – як зовнішній чинник побудови тексту.

Авторська модальність, завдяки своєму зв'язку з підтекстом (внутрішнім, не вираженим словесно, смислом висловлювання, тексту, Ахманова О.С.), кваліфікується як складне явище, місце якого серед інших текстових категорій можна визначити лише завдяки встановленню зв'язку з образом автора, концептом твору і прагматичною настановою тексту.

Образ автора – концентрована суть твору /В.Виноградов/ – дає можливість пізнати творчу функцію письменника, а через його майстерність мовленнєву особистість автора.

"Образ автора" розглядається в дисертаційній роботі з двох причин: по-перше, в кожному тексті, навіть в такому, де немає ні дійових осіб, ні персонажів, завжди присутній "образ автора", і авторська модальність, по суті, розкриває не погляди автора на навколишній світ взагалі, а тільки ті, що "відбилися"

завдяки формуванню образу автора в тексті; по-друге, в роботі розглядаються оповідання, які написані в Ich-Form, і такі, які можна віднести до "Kurzgeschichte". Особливістю формування "образу автора" в них є відкритість авторської точки зору, завдяки чому сигнали авторської модальності не прикриваються "чужими" точками зору.

Концепт твору - матеріалізація основної ідеї цього твору, яка, слід зазначити, переважно виражена імпліцитно.

Авторська модальність, точніше її сигнали, самі по собі ще не можуть виявити концепт твору. Необхідно визначити комунікативну спрямованість сукупності сигналів авторської модальності. Це завдання "вирішує" прагматична настанова тексту, яка є матеріалізацією авторської інтенції.

У роботі на довербальному етапі авторська інтенція розглядається окремо від авторського замислу, тому що замисел більш широке поняття. На вербальному етапі він втілюється в розгортання теми, композиції, архітекtonіки і т.п., а авторська інтенція матеріалізується на текстовому рівні в прагматичну настанову тексту.

Авторська модальність - також результат матеріалізації довербальної категорії - настанови автора на оцінку кожного конкретного факту, події, героя, персонажу, ще не вираженої, або частково вираженої словесно.

Оскільки авторська модальність і прагматична настанова тісно пов'язані одна з одною в експлікації концепту твору і є результатом матеріалізації інших, довербальних категорій, то можна зобразити ці закономірності у вигляді такої схеми:

Схема 2.

Дотекстовий рівень	текст
НАНО -----	----> АМ
АІ -----	----> ПНТ

де НАНО- настанова автора на оцінку, АМ - авторська модальність, АІ - авторська інтенція, ПНТ - прагматична настанова тексту.

Втілюючись у текст, настанова автора на оцінку постає на вербальному рівні у вигляді ряду сигналів авторської модальності, які відображають його настанову на кожну конкретну оцінку.

Авторська інтенція матеріалізується за допомогою засобів вираження прагматичної настанови тексту. Вони заповнюють текст, поступово "заряжаючи" його емоційно-експресивним потенціалом, авторським наміром щодо впливу на адресата.

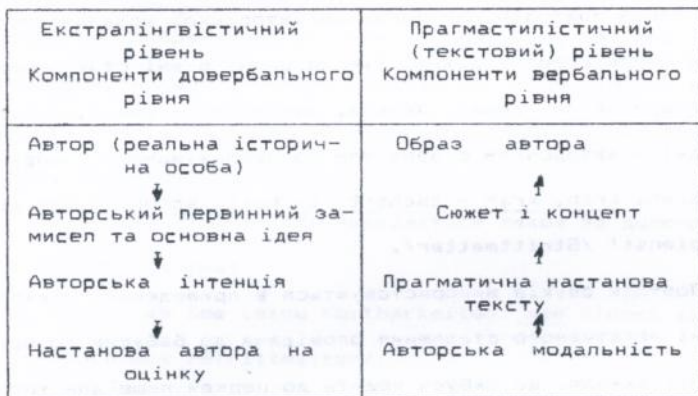
При декодуванні тексту адресат має справу з текстовими категоріями, тобто з правою колонкою схеми. Однак ці категорії вербально виражають смисл категорій дотекстових. Цей смисл у стислій формі було закладено вже на довербальному рівні в думках автора. Глибина розкриття дотекстових категорій залежить як від мовної майстерності автора, так і від тезауруса адресата (читача, дослідника).

Як правило, в тексті ставлення автора до зображуваного, як і його намір щодо читача, тонко завуальовані. Це залежить від того, що художній твір завжди є "вторинною моделюючою системою" /Тураєва З.Я./ і має, крім пізнавального, також відповідний естетичний зміст і, обов'язково, концептуальний. За допомогою яких засобів і категорій, крім засобів вираження ав-

торської модальності та прагматичної настанови тексту, моделюється ця система, може виявити лише ретельний аналіз мовного матеріалу. Це питання чекає на своїх дослідників.

Взаемозв'язок і взаємозалежність текстових і дотекстових категорій, які виражають авторську позицію можна зобразити таким чином:

Схема 3.



Як показує схема, процеси кодування і декодування текстової інформації різнонаправлені. Якщо автор виходить із замислу, основної ідеї та наміру в цілому, а потім доходить до настанови на оцінку кожної конкретної події, явища, тобто, до орієнтації на досягнення мети в оцінці кожного конкретного зображення, то дослідник відштовхується від сигналів авторської модальності, а після цього, накопичуючи їх і, визначаючи їхню направленість, тобто прагматичну настанову тексту, розкриває концепт і образ автора.

Вивченню одного з лінгвостилістичних засобів вираження авторської модальності, повтарам, присвячено другий розділ дисертаційної роботи.

У д р у г о м у розділі, який носить назву "Повтори як засіб вираження авторської модальності", мова йде про різні види повторів і їх здатність розкрити текстову категорію авторська модальність. Спочатку розглядаються повтори як експліцитні, буквально повторювані елементи, потім - семантичні повтори, які можуть бути віднесені до рангу повторів лише виходячи із смислу тексту, і дистантні варіативні повтори.

Аналіз повторів, як сигналів авторської модальності починається із звукового рівня. Уже на цьому рівні стає очевидним, що повторення тих самих звуків, звуконаслідування, і т.п. пов'язані з авторським ставленням до зображуваного, наприклад:

Krah, krah, krah - tschert, tschert, tschert - das ist ihr Gottesdienst! /Strittmatter/.

Повтори звуків використовуються в приведеному прикладі для передачі негативного ставлення оповідача до бабусиного богослужіння. Він вважає, що бабуся ходить до церкви лише для того, щоб попліткувати з іншими жінками.

Не менш виразними є повтори афіксів:

Elbe stadtstinkende kaiklatschende schilfschaukelnde
sandsalbelnde mövenmützige graugrüne grosse gute Elbe!
/Borchert/.

Відтворюючи через органи відчуття ландшафт навколо колись красивої річки Ельби, автор називає деякі явища, що виникли на ній в зв'язку з її опустошінням і зубожінням у роки війни.

Перелік однорідних означень з однаковими суфіксами - дуже вдала знахідка автора, яка сприяє вираженню авторської позиції. В деяких випадках дуже виразно, без використання широкого контексту, передають авторську позицію повтори окремих слів,

наприклад:

Nachts sind die leeren Bahnhöfe das Ende der Welt, ausgestorben, sinnlos geworden. Und leer, leer, leer /Borchert/.

Багаторазовий повтор лексеми "leer" підкреслює негативне ставлення автора до самотності, коли все здається пустим і безглуздим. Повтор лексеми у відокремленому реченні надає семантиці цього слова найбільшу смислову та емоційну насиченість.

Без залучення широкого контексту передають авторське ставлення до зображуваного також лексеми, які завдяки своїй семантиці можуть кваліфікувати події, що відбуваються в часі як бажані/небажані. До таких слів можна віднести прислівники, такі як: nie, endlich, plötzlich і т.п.

Авторська модалність передається також за допомогою повторів словосполучень:

Man findet am See keine Kostbarkeiten: man findet sich, und das ist auch was /Strittmatter/.

У варіантах man findet – man findet sich прихований глибокий зміст: природа допомагає людині знайти себе, а це вже набагато важливіше, ніж придбання матеріальних цінностей.

Синтаксичний паралелізм і хіазм також сприяють авторському самовираженню. Синтаксичний паралелізм досить часто використовується в оповіданнях малої німецької прози. Найчастіше передає авторське ставлення до зображуваного анафоричний та епіфоричний паралелізм, наприклад, епіфора абзаців оповідання Борхерта "Тоді залишається тільки одне" ("Dann gibt es nur eins!"), яка закінчується заклицем "Sag NEIN!". Цей заклик звернено до всіх людей доброї волі – не допустити нової війни.

Хіазм, незважаючи на низьку частоту вживання в оповіданнях, відіграє значну роль як засіб вираження авторської мо-

дальності, завдяки своїй влучності:

Später erfuhr ich, dass vieles von dem die Alten behaupteten, es müsse so sein, durchaus nicht so sein muss /Strittmatter/.

Перед читачем постають досвід, роздуми, точка зору автора стосовно життєвих явищ. Друга половина перехресної структури демонструє позицію автора в його ставленні до авторитетів.

Особливе місце приділяється в роботі семантичним повторам та дистантному варіативному повтору.

До семантичного повтору віднесені деякі різновиди топікових або номінативних ланцюжків (Topikketten - E.Agricola, W.Fleischer, G.Michel; nominative Kette - E.Schoenke), такі як: синонімічний підхват, контекстуальні синоніми, перифраз елементів топіка, контекстуальні антоніми (які K.Brinker називає explizite und implizite Wiederaufnahme).

До елементів топіка, що мають особливу модальну зарядженість можна, перш за все, віднести перифраз елементів топіка та окаціоналізм, наприклад: Knospen - Blatt - Blatt-Ei.

Цей топіковий ланцюжок з оповідання Е. Штріттматтера "Бруньки" (Knospen) має такий сюжет: небо голубе, однак листя падає, вітру нема, але воно все одно падає. Причиною цього опадання листя є те, що кожний сухий листок запишає бруньку, листочок-зародок (Blatt-Ei).

У синонімічному ряду перелічених вище номінацій найбільший емоційний потенціал має останній з синонімів, який є контекстуальним синонімом і окаціоналізмом до слова Knospen, також винесеного в заголовок. Конотація цього слова в даному контексті сприяє вираженню авторської позиції: мудра природа попідкувалась про свою памолодь.

Велике значення в експлікації авторської модальності має дистантний варіативний повтор. У деяких випадках для його виявлення необхідний весь текст, наприклад, в оповіданні В. Борхерта "Ельба" (Die Elbe).

У роботі наводиться таблиця частоти різних видів повторів як засобів вираження авторської модальності. Вона вказує на те, що найбільш частотними є повтори слів і полісиндетон, але і частота семантичних повторів та дистантного варіативного повтору також значна. Це є доказом того, що повтор на текстовому рівні потребує уточненої дефініції.

В роботі наводиться таке визначення повтору: повтор - пінгвостилістичний засіб, до складу якого можуть входити як фонетичні, лексико-граматичні та синтаксичні, так і семантичні та композиційно-архітектонічні одиниці й сутності, що беруть участь в експлікації авторської модальності, прагматичної настанови тексту та концепту в цілому.

Дане доповнення до вже існуючих визначень повтору може бути суттєвим з точки зору прагматики тексту.

У т р е т ь о м у розділі повтор розглядається як засіб вираження прагматичної настанови тексту та формування концепту. В цьому розділі, який має назву "Прагматичний потенціал повтору" аналізується роль повтору як засоба впливу на емоції, думки та вчинки адресата, а також визначається роль повтора в формуванні концепту художнього твору.

Експресія властива як емоційній лексиці, так і стилістично нейтральній. Так, в оповіданні Е.Штріттматтера "Комаха на листі" (Mücke am Blatt) значного емоційно-експресивного потенціалу набуває контекстуальний синонім Tod до слова Regen, тому

що дощ міг означати для комахи, що сховалася під листом дерева, в разі пориву вітру - смерть.

В іншому випадку автор вживає поряд із стилістично нейтральним словом стілець (Stuhl) емоційне слово niederträchtig. Незвичайність такого "співіснування" слів стає зрозумілою, коли автор проводить паралель: niederträchtige Stühle і Niedertracht der Menschen, маючи намір порівняти ремонтування "підлих" стільців з викорчуванням людської підлості.

За допомогою повторів автор досягає відповідного прагматичного ефекту, певного прагматичного впливу на реципієнта. Впливати на адресата можуть не лише стилістично забарвлені та нейтральні, але своєрідно вживані слова, а також і аграматичні конструкції. Наприклад, незакінчені слова та незавершені словосполучення в оповіданні В.Борхерта "У травні, у травні кричала зозуля" (Im Mai, im Mai schrie der Kuckuck).

Sie fahrn nie mehr nach Russland, denn keine Lokomotive fährt mehr nach Russland keine Lokomotive fährt mehr nach Russland keine Lokomotive keine Lokomotive fährt mehr nach Russland nach Russland keine keine denn keine Lokomotive fährt mehr nach denn keine denn keine Lokomo keine Lokomo keine Lokomo keine Lokomo kei ... /Borchert/.

Незавершеність висловлювань є свідченням емоційного стану героя, плутанини думок, його душевного і фізичного болю. Оповідач, за допомогою повтору заперечень nie і kein виражає надію, що локомотиви більше не будуть йти на Росію, а це означає, що не буде війни, не буде нових жертв. Ритм фраз нагадує у В.Борхерта перестукування коліс поїзда, що віддаляється. Перестукування коліс дедалі все менш відчутне, а тому є надія, що й відгуки війни, яка вже скінчилася, будуть поступово ставати

відгуками минулого.

Вплив на дії адресата може бути прямим, коли автор безпосередньо звертається до персонажів, а разом з ними і до всього людства, наприклад, в оповіданні В.Борхерта "Тоді залишається тільки одне". Він може бути також тонко завуальованим, коли безпосередні директивні вказівки вербально не виражені, а містяться в підтексті. Прикладом може служити оповідання В.Борхерта "Історії з книги для читання" (Lesebuchgeschichten).

В останньому абзаці цього оповідання автор зображує світ після можливої третьої світової війни, десть у 5000 році: дерева залишаються деревами, і ворони, і зірки на небі, а людство зникне:

und manchmal - manchmal trifft man einen Menschen (Borchert).

Повтор слова manchmal спонукає адресата не лише замислитися над страхіттям ядерної війни, але й ужити заходів, спрямованих на те, щоб запобігти цій страшній загрозі. Підтекст, імплікація, тобто інформація, яка припускається, виступає в ролі найголовнішої.

Накопичення емоційно-експресивного потенціалу повторів здатне розкрити не лише прагматичну настанову тексту, але й піти до розкриття головної ідеї, концепту твору.

Формуванню концепту сприяють повтори, які виступають сигналами авторської модальності та прагматичної настанови тексту, синтезовані по своїй спрямованості на розкриття головної суті твору.

У кожному творі можна знайти повтори, які є важливими для формування концепту. Наприклад, в оповіданні В.Борхерта "Слава Пруссії" (Preussens Gloria) провідну роль відіграє повтор-лей-

тмотив "Schädel", що виступає метафоричним переносом з частини на ціле. Не ім'я чи прізвище, або посаду вживає автор, говорячи про фанатика-фашиста, який втратив свою індивідуальність, перетворившись у людину-машину, а лише частину тіла, яка видніється, тобто потилицю.

В оповіданні Г.Белля "Сміхач" (Lacher), що складається лише з 90 рядків, 30 разів повторюється слово "Lacher" та похідні від нього слова, але особливу роль відіграє повтор "Lachen" в висловлюванні "mein eigenes Lachen kenne ich nicht", де це слово виступає як контекстуальний антонім до інших однокорінних слів, що повторюються, бо, на відміну від попередніх повторів, мова йде не про сміх як професію, а про відсутність його як показника настрою. Саме цей повтор розкриває головну ідею оповідання: іноді доводиться робити не те, що хочеться, а те, що є вигідним матеріально.

Аналіз повторів як засобів вираження авторської модальності та прагматичної настанови тексту здійснювався вертикально знизу вгору, тобто першими розглядалися повтори як сигнали авторської модальності, значення яких, без детального аналізу, ще не було очевидним. Далі розглядалися семантичні повтори та дистантний варіативний повтор, які потребували притягнення більш широкого контексту і завдяки накопиченню емоційно-експресивного потенціалу були здатні розкрити прагматичну настанову тексту.

Подальше дослідження показало, що засоби вираження цих двох категорій сприяють розкриттю концепту твору.

Таким чином, вивчення повторів як засобів вираження авторської модальності та прагматичної настанови тексту дає можливість не лише виявити і пояснити взаємозв'язок та взаємодію цих категорій та їх ієрархію, але й визнати їх глибинними тек-

стовими категоріями, здатними формувати концепт та образ автора.

Проведене дослідження показало, що декодування концептуальної інформації, концепту в цілому, не мислиме без категорій, які досліджуються в роботі завдяки одному з найпоширеніших засобів їх вираження - повтору.

Основні положення дисертації відображені у таких публікаціях:

1. Повтор в экспликации авторской модальности// "Лексико-графічні та методичні концепції викладання чужоземних мов у вищому технічному навчальному закладі". Тези 1-ої Міжнародної конференції. - Львів, 1994.- С.190-191.

2. Культура мови та повтори // Язык и культура. Тезисы третьей Международной конференции. - К., 1994.- С.143-145.

3. Модально-интенциональный подход к рассмотрению повтора в тексте// Лінгвістичні та методичні основи викладання мови як іноземної. Тези міжнародної науково-методичної конференції.- Полтава, 1994.- С.140-141.

4. Образ автора и авторская модальность// - 13с.- Рукопис поданий Запоріж.індустр. ін-т. Деп. в ДНТБ України від 20.07.94 N1376 Ук 94.-ИНИОН РАН N 219-Р-94, от 06.12.94г,

5. Эмоционально-экспрессивный потенциал повтора.- 9с.- Рукопис поданий Запоріж.індустр. ін-т. Деп. в ДНТБ України від 20.07.94 N1377 Ук 94.-ИНИОН РАН N 220-Р-94, от 06.12.94г.

6. Автор и авторская модальность// Языковая личность и семантика. Тезисы докладов научной конференции.- Волгоград, 1994.- С.98-99.

Пышная Л. М. Повторы как средство выражения авторской модальности и прагматической установки текста. Диссертация на

соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 - германские языки. Киевский государственный лингвистический университет. Киев, 1996г. Повторы рассматриваются как средство выражения взаимосвязанных текстовых категорий : авторская модальность и прагматическая установка текста. Эти и другие текстовые категории представлены в иерархической зависимости. Анализ повторов проводится в последовательности от низшего к высшему языковому уровню, от сигналов авторской модальности до средств формирования прагматической установки текста и концепта в целом.

Ключевые слова:

модальность текста, авторская модальность, авторская интенция, образ автора, концепт, прагматическая установка текста.

Pyschna L.M. Repetition as the means of expression of the author's modality and pragmatic orientation of the text.

Candidate dissertation in speciality - 10.02.04 - Germanic Languages. Kyiv State Linguistics University, Kyiv, 1996.

Repetitions are considered as the means of expressing interconnected categories of the text such as the author's modality and pragmatic orientation. These and other text categories are given in their hierarchial interdependence. The analysis of repetitions is carried out from the lowest to the highest level of language; from signals of author's modality to means of formation of pragmatic orientation and the text concept in general.

Key words: modality of the text, the author's modality, the author's intention, the character of the author, concept, the pragmatic orientation of the text.

30.04.96 100 me/pare

AB 34.806

AB 34.806